

Розвиваємо критичне мислення: прийоми роботи з текстом (з досвіду роботи вчителя історії КЗ « Кочетоцька загальноосвітня санаторна школа-інтернат І-ІІІ ступенів» Харківської обласної ради Усевич Т.В.

Викладаючи історію і суспільні дисципліни в школі, я зіткнулася з небажанням учнів працювати з текстом підручника чи іншими текстовими джерелами. Причиною цього є часто великий за обсягом матеріал підручника, насичений історичною термінологією і складний для осмислення. Як наслідок зменшення мотивації учнів самостійно працювати з підручником і до предмету в цілому. Допомогло мені частково вирішити це питання впровадження елементів методики розвитку критичного мислення учнів, яку пропонує О.І. Пометун.

Для розвитку критичного мислення учнів можна застосовувати такі прийоми роботи з текстом:

1. Читання з зупинками.

Учні читають текст певними фрагментами, на які вчитель поділяє його заздалегідь. Після читання вчитель пропонує:

- відповісти на кілька запитань до першого фрагменту тексту;
- потім обговорюється наступний фрагмент і так до кінця тексту;
- учитель пропонує учням проблемне запитання.

Питання, які ставить вчитель для стимулювання критичного мислення, мають бути сформульовані так, щоб відповідаючи на них, учні аналізували й інтерпретували інформацію, ідеї, будували власні припущення.

Отже, зав'язується дискусія, під час якої учні можуть вільно висловлювати свої погляди.

2. Читання в парах – узагальнення в парах.

Розвиває в учнів різні види мислення, зокрема навчає глибшого розуміння прочитаного. Об'єднавши учнів у пари, запропонуйте їм працювати по черзі. Спочатку хтось читає перший абзац тексту і узагальнює його (формулює дуже коротко, в 1 – 2 реченнях основну думку тексту). Потім інший з пари має поставити питання, однак не репродуктивні – на відтворення змісту абзацу, – а відкриті, такі, що логічно з ним пов'язані.

Якщо учні виконують такі завдання вперше, важливо відпрацювати необхідні навички, наприклад:

- а) один з учнів читає перший абзац (або відзначений учителем уривок);
- б) учитель узагальнює його і ставить запитання;
- в) кілька учнів узагальнюють наступний абзац;
- г) учитель за необхідності коментує відповіді;
- д) другий учень в парі ставить запитання за опрацьованим уривком;
- ж) кілька учнів виголошують свої запитання;
- з) за необхідності вчитель робить коментарі, зауважуючи, як можна поліпшити запитання.

Коли переконаєтеся, що учні зрозуміли, як виконувати таке завдання, запропонуйте їм працювати далі самостійно: читати, узагальнювати і ставити запитання за текстом – частина за частиною. Після читання й обговорення

кожного абзацу учні мають мінятися ролями.

3. Читання з маркуванням та опорні слова.

Метод читання з маркуванням – системна розмітка тексту під час читання й обдумування, що дає змогу істотно активізувати процес сприйняття інформації та підвищити його ефективність.

Учнів потрібно познайомити з низкою умовних позначень і запропонувати їм у процесі читання ставити ці позначки олівцем на полях спеціально підібраного тексту:

- позначкою «галочка» (v) позначаємо в тексті інформацію, яка вже відома. При цьому джерело інформації і міра достовірності її не мають значення;
- знаком плюс (+) позначають нову інформацію. Учень ставить цей знак тільки тоді, якщо він уперше натрапляє на викладені в тексті відомості;
- знаком запитання (?) позначаємо те, що залишилося незрозумілим і вимагає додаткових відомостей, викликає бажання дізнатися детальніше;
- «мінус» (-) означає те, що суперечить наявним уявленням, щось, про що читач думав по-іншому.

Цей прийом вимагає від учнів активного й уважного читання. Він зобов'язує не просто читати, а вчитуватися в текст, відстежувати власне розуміння в процесі читання тексту або сприйняття будь-якої іншої інформації.

На практиці учні просто пропускають те, чого не зрозуміли, а за умови використання згаданого прийому маркувальний «знак питання» (?) зобов'язує їх бути уважними й позначати незрозуміле. Після прочитаного тексту можна рекомендувати учням заповнити таблицю, де позначки стануть заголовками колонок (тобто кількість колонок таблиці відповідає кількості позначок маркування). У таблицю коротко заносяться відомості з тексту.

Те, що мені було відомо (v).	Це для мене абсолютно нове, неочікуване (+)	Це суперечить моїм знанням і уявленням (-)	Я хочу дізнатись про це більше (?)

Використання зазначеного прийому вимагає від учителя:

- задалегідь визначити текст або його фрагмент для читання з позначками;
- пояснити або нагадати учням правила, відповідно до яких слід розставляти маркувальні позначки;
- чітко визначити час, відведений на роботу, і стежити за регламентом;
- передбачити форму перевірки й оцінки виконаної роботи.

Щоб навчитися критичного мислення, учні мають розуміти, що будь-який текст, окрім художнього, містить важливу інформацію (близько 30-40%) і неважливу (60 – 70%). Істотна, важлива інформація – це ключові слова й словосполучення, у яких втілено основне смислове навантаження тексту. Спираючись на них, ми скорочуємо текст, полегшуючи засвоєння прочитаного. Несуттєва інформація – це вставні слова, засоби зв'язку, лексичні повтори, непотрібна або нецікава для читача інформація. Несуттєва інформація

допомагає нам зрозуміти важливу інформацію і сконцентрувати на ній нашу увагу.

Важливо навчитися швидко і якісно відбирати істотну інформацію з-поміж неістотної. Деякі слова або фрази в тексті, що розкривають його зміст є опорними. Опорні слова – це здебільшого іменники, дієслова, прислівники. Опорними словосполученнями є стійкі словосполучення, складні терміни, назви розділів, методів тощо.

Вибір опорних слів є першим етапом смислового скорочення тексту, що підвищує ефективність його засвоєння. Цей етап формується в процесі практичних вправ. Тому час від часу потрібно пропонувати учням завдання на зразок: «Читаючи текст, застосуйте метод опорних слів:

- випишіть ті слова (словосполучення), які ви вважаєте ключовими для кожної ідеї тексту;
- працюючи в парах, перекажіть один одному зміст тексту, спираючись на виписані слова;
- оцініть, наскільки точно переказано текст».

Щоб відокремити важливу інформацію від неважливої, учням потрібно послідовно поставити перед собою запитання:

- Про що цей текст?
- Хто що робить?
- Важливо це чи неважливо?

Перші два питання дають змогу виявити в тексті ключові (найважливіші) слова і словосполучення. Третє питання спрямоване на те, щоб залишити з-поміж них важливі. У результаті «просіювання» інформації залишається тільки істотне у вигляді «телеграми» – тексту, що показує рух думки від відомого до нового.